

Ndërkombëtarët si pala e tretë : Një udhëtim bashkë me ndërkombëtarët nëpër tranzicionin shqiptar 1990 - 2002

Henri Çili*

Abstrakt. Në këtë ese shqyrtohet roli i komunitetit ndërkombëtar në procesin e demokratizimit të Shqipërisë nga fillimi i tranzicionit deri në ditët tona. Në fokus është procesi nëpërmjet të cilit komuniteti ndërkombëtar shndërrohet nga një faktor ndihmues në procesin e demokratizimit, sidomos në fillimet e tij, në një arbitër të këtij procesi. Në këtë mënyrë komuniteti ndërkombëtar kthehet në një 'palë të tretë' përbri aktorëve tradicional politikë në një demokraci, pozitë dhe opozitë. Kjo prodhon një hapësirë politike hibride ku standartet dhe procedurat demokratike nuk janë të vetmet elementë përcaktues në lojën politike. Madje sa më shumë çënohen këto standarte aq më shumë bëhet i domosdoshëm roli i komunitetit ndërkombëtar që shpesh është shfrytëzuar nga forca në pushtet për të bllokuar aksionin politik të opozitës. Në këtë hapësirë politike 'hibride' roli i komunitetit ndërkombëtar në procesin e demokratizimit duhet rishqyrtuar.

Hyrje

Në zhargonin politik dhe publicistik në Shqipëri, fjala *komuniteti ndërkombëtar* nuk ka ekzistuar deri në fillim të viteve 90-të. Ai është tanimë në media dhe ligjërimin politik një term mjaft i shpeshtë. Kurse në ortografinë e re të gjuhës shqiptare është gërmë e madhe. Veprimi apo mosveprimi i komunitetit ndërkombëtar në Shqipërinë e tranzicionit ka qenë i një rëndësie të madhe për zhvillimet demokratike në vend. Me termin "ndërkombëtarët", edhe pse Shqipëria ka marrëdhënie me shumë shtete në të pesë kontinentet, në logjikën lokale kuptohet Perëndimi, pra Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe Bashkimi Europian. Komuniteti Ndërkombëtar ka fituar edhe nga pikëpamja gjuhësore një status krejt të veçantë. Kjo sepse, në kushtet e rënies së vazhdueshme të besimit tek politika lokale krahas fragmentimit të interesave dhe artikulimit, kërkohet një tjetër pikë referimi, një tjetër që "flet drejt", "jashtë interesave partiake" etj, dhe ky është Komuniteti Ndërkombëtar. Për faktin se është bërë burim legjitimiteti për pushtetin në Shqipëri, nga vizita e Sekretarit Amerikan të Shtetit, Xhejms Bejker, më 1991, e deri tek vizita e Presidentit Amerikan, Bush, më 2007, por dhe për faktin që në Shqipëri dominon ideja se nga Amerika dhe në përgjithësi nga Perëndimi varet fati i kombit shqiptar. Ndërkombëtarët janë zgjidhja, janë shpresa, janë gjykimi. Duke filluar që nga fillimet e transformimeve demokratike ku Perëndimi ishte ëndrra e shqiptarit të izoluar, si shprehje e lirisë, mirëqenies dhe lumturisë e deri më sot, ku integrimi euro-atlantik është shndërruar një një objektiv kombëtar, roli i komunitetit ndërkombëtar në Shqipëri ka qenë tepër i madh. Por në të njëjtën kohë mjaft i diferencuar në kohë dhe faza të ndryshme të dinamikës sonë të brendshme politike dhe shoqërore.

* Henri Cili është pedagog në Universitetin Europian të Tiranës (UET). Ai ka kryer studimet universitare dhe pasuniversitare në filozofi politike në Universitetin Paris 8 në Francë. Kjo ese ka në bazë të saj temën diplomës për studime pauniversitare në filozofi politike, që autori ka mbrojtur në Universitetin Paris 8, France, në vitin 2004.

Qëllimi i kësaj eseje është të analizojë pikërisht këtë nuancim të rolit të ndërkombëtarëve në Shqipëri që nga fillimi i transformimeve demokratike të Shqipërisë më 1990 e deri në vitin 2002, ku sipas kësaj eseje mbyllet një cikël i plotë: roli i tyre evoluon nga një rol ndihmues, asistues në fillim të viteve '90-të drejt një roli ndërmjetësues – moderues në mesin e viteve '90-të, për të përfunduar drejt një statusi të tillë si palë e tretë në fund të viteve '90-të e fillim të viteve 2000. Ndërsa pas vitit 2002, kur ndodh kompromisi pozitë-opozitë, apo ajo që quhet marrëveshja Nano – Berisha, futemi në një fazë të re të rolit të komunitetit ndërkombëtar, për të cilin ia vlen një analizë krejt tjetër.

Kjo ese përpiket të shtjellojë se si përkthehet veprimi i aktorëve ndërkombëtare në hapsirën politike lokale dhe si si kjo hapsirë politike *hibridizohet* duket fituar një status të ndërmjetëm: as një demokraci e vetqeverisur dhe me mekanizma vetmajftues ekulibri dhe vetrregullimi; as një hapsirë e qeverisur plotësisht nga jashtë. Në pjesën e parë do të trajtohen ato pjesë të periudhës së tranzicionit, gjatë të cilave ka patur një përputhje mes legjitimitetit të jashtëm dhe legjitimitetit të brendshëm. Në pjesën e dytë do të trajtohen ato pjesë të periudhës së tranzicionit, gjatë të cilave ka patur kundërvënie mes legjitimitetit të jashtëm dhe atij të brendshëm. Në pjesën e tretë do të trajtohen transformimi i rolit të ndërkombëtarëve nga ndihmues- asistues në fillimet e tranzicionit për të përfunduar tek pala e tretë në fund të viteve '90-të e fillim të viteve 2000. Për këtë qëllim do të përdoren dy terma kyç për nevojat e këtij studimi: *legjitimitet i jashtëm* me të cilin do të kuptojmë mbështetjen ndërkombëtare për qeverinë apo partinë në fuqi; *legjitimitet i brendshëm* me të cilin do të kuptojmë mbështetjen e brendshme nga elektorati, e dalë dhe certifikuar kjo nga zgjedhje të pranuar gjerësisht si të lira dhe të ndershme.

Ndryshimet e shpejta si kombinimin i mbështetjes së brendshme dhe të jashtme

Gjatë këtyre viteve të tranzicionit shqiptar, pushteti në Shqipëri ka qenë efektiv vetëm kur legjitimiteti i jashtëm dhe ai i brendshëm kanë shkuar drejt së njëjtës forcë politike. Mungesa e tensionit mes këtyre dy legjitimiteteve ka prodhuar një qetësi politike, një siguri për qeverisjen dhe një stabilitet të administratës publike dhe marrëdhënieve ndërkombëtare. Kështu, në vitet 1992-1996, kur Partia Demokratike fitoi zgjedhjet me një shumicë të madhe dhe kur ajo ishte e mbështetur fort nga jashtë, kemi një periudhë mjaft efektive politike nga ana e qeverisë. Aksioni i saj është i gjallë, reformat janë të shpejta dhe për pasojë, ritmi i ndryshimit është i madh. Ja si e përshkruan këtë situatë presidenti i ri i Republikës, Sali Berisha, në korrik të vitit 1992, kur opozita kishte jo më shumë se 3 muaj në pushtet:

Në më pak se 100 ditë, Shqipëria priti, përcolli dhe u takua me presidentë, kryeministra e burra shteti më shumë se gjatë gjithë historisë sesa shumëshekullore të marra së bashku. Frytet më konkrete të kësaj politike të "dyerve të hapura" janë marrëveshjet e shumta që janë nënshkruar me botën, mesazhi i madh që solli mbledhja e 24 vendeve më të zhvilluara të botës.¹

¹ Berisha, Sali. "Mesazh i madh i botës së zhvilluar. Berisha, Sali, "Rilindja demokratike", 1992, nr.156, 25 korrik.

E gjithë kjo mbështetje politike reflektohet natyrisht gjatë këtyre viteve edhe në planin ekonomik, në sigurimin e ndihmës së huaj për asistimin e reformave në vend. Qytetarët e zakonshëm, tek votat e të cilëve ndikoi shumë premtimi se forcat e reja demokratike në pushtet do të ndihmoheshin nga bota, kishin nevojë për ndihma më konkrete, (ushqime, rroba) në kushtet e mungesës për një kohë të gjatë të mallrave të konsumit. Presidenti Berisha e konkretizon në shifra këtë mbështetje:

Dua të them se komuniteti ndërkombëtar po i akordon Shqipërisë sasi ndihmesh të atilla, të cilat janë katër-pesë herë më të mëdha për frymë sesa çdo vend tjetër i Evropës Lindore. Mjafton t'u them se për një vit, të tri Republikave Ballklike së bashku u janë dhënë në formë kredie 630 milionë dollarë nga Komuniteti Evropian, ndërsa vetëm Shqipëria ka marrë ndihmë në formë dhurate rreth 500 milionë dollarë.²

Vitet 1992-1996 janë konkretisht dhe vitet me bilancin më të madh të transformimeve të të gjitha natyrave në vend; ekonomike, sociale, politike, institucionale. Kjo periudhë është një periudhë ndryshimesh rrënjësore, të cilat zor se do të bëheshin në një situatë tjetër të dytë, nëse mbështetja e qeverisë nuk do të ishte e fortë edhe brenda vendit, edhe jashtë, tek partnerët ndërkombëtarë.

E njëjta gjë mund të thuhet për periudhën e 1997 – 2001, për periudhën kur në pushtet erdhi Partia Socialiste. Ajo vinte me një legjitimitet të madh popullor për shkak të krizës së vitit 1997, dështimit të Partisë Demokratike me rastin e piramidave, ku shqiptarët humbën masivisht paratë e tyre. Po ashtu, ajo ishte mjaft e mbështetur nga jashtë, veçanërisht pasi partnerët ndërkombëtarë ishin tanimë mjaft skeptikë për ish-presidentin Berisha dhe partinë e tij në opozitë. Kjo vlente sidomos për Shtetet e Bashkuara të Amerikës, të cilat patën një konflikt thuajse të hapur me administratën e Berishës, duke filluar nga gjysma e dytë e vitit 1996, për shkak të problemeve me zgjedhjet. Në këtë periudhë kemi ndërmarrjen e shumë reformave të tjera, si çmontimi i skemave piramidale, një sërë reformash institucionale dhe liberalizim të medias elektronike. Po ashtu në këto vite u miratua dhe Kushtetuta e re e vendit, proces që mori një mbështetje të fortë ndërkombëtare. Edhe pse qeveritë dhe kryeministrat e shumicës socialiste u ndërruan shpesh, deri në fund të mandatit u shënuan disa suksese të dukshme edhe në raport me infrastrukturën e rrugëve kombëtare apo në menaxhimin e hapësirës urbane të vendit. Për kryeministrin Fatos Nano, i cili vetëm dy muaj pas fitores së zgjedhjeve bën një vizitë në Uashington, sidomos mbështetja amerikane është e evidente:

Mbështetja amerikane është prioritare dhe do të vazhdojë të jetë mjaft motivuese për rritjen e përgjegjësive tona, që Shqipëria të jetë një pikë reference për evropianizimin e Ballkanit dhe jo me një vend që është pjesë e shqetësimeve të komunitetit ndërkombëtar, por një vend partner në zgjidhjen e problemeve globale.³

Diplomatët e huaj në Tiranë bëjnë çdo kujdes që qeveria të mbështetet, bile as të mos shqetësohet shumë nga ana e forcave opozitare në vend. Ambasadori i OSBE-së,

² Berisha, Sali, "Tribuna demokratike", 1992, nr. 23, 23 nëntor.

³ Nano, Fatos, "Zëri i popullit"; nr. 512, 28 shtator 1997, f. 3.

hollandezi Dan Everts, në Tiranë nënvizon; “Jam pak i shqetësuar që kësaj qeverie nuk po i lihet kohë që në fillim. Nëse ka disa elemente të mira në politikën e saj, nuk ka asgjë të gabuar nëse opozita bashkëpunon.”⁴ Kur po i afrohem fundit të mandatit qeverisës së socialistëve në vitin 2001, Ambasadori amerikan, Jozef Limpreht, në Tiranë, jo vetëm shpreh mbështetjen për qeverinë dhe reformat e saj, por nuk ngurron t’i bëjë avokatinë bilancit të qeverisë socialiste:

Është e rëndësishme të theksohet se që nga viti 1997 ekonomia shqiptare është rritur me ritëm 7-8 për qind. Megjithëse u nis nga një pikë e ulët, ajo përsëri është një rritje e madhe. Të huajt që kanë punuar dhe jetuar në Shqipëri për një farë kohe, më kanë thënë shpesh se shqiptarët duan stabilitet dhe qëndrueshmëri. Ata po fillojnë të krijojnë klasën e mesme, një klasë që do stabilitet ekonomik dhe politik. Ky është një mesazh që u dërgohet partive politike.⁵

Nuk ka asgjë për të shënuar në kronikën e këtyre viteve në raportin mes pushtetit dhe ndërkombëtarëve, kur pushteti është i mbështetur dhe nga jashtë dhe nga brenda, hapësira politike është e qetë dhe funksionon. Mbështetja ndërkombëtare për pushtetin nuk ngurron të shfaqet jo vetëm në hapa konkretë, por dhe në nivelin deklarativ.

Efektet anësore të legjitimitetit të dyfishtë: ndërkombëtarët në konflikt me opozitën

Komuniteti ndërkombëtar me përkrahjen e madhe që i ka dhënë palës në pushtet gjatë këtyre dy periudhave, pra në periudhën 1992 – 96 dhe 1997 – 2001, do të prodhonte në mënyrë të paevitueshme një konflikt me opozitën e kohës. Opozita socialiste nis pak nga pak dhe reagon duke u përpjekur, krahas denoncimit të qeverisë të diferencojë disa aktorë ndërkombëtarë, kryesisht persona, duke sulmuar mbështetjen që ata i japin regjimit të Berishës dhe efektet anësore që kjo ka në zhvillimin e demokracisë. Në fillim të viteve 90-të. socialistët shqiptarë nisin shpejt një konflikt me përfaqësuesit diplomatikë të SHBA-së në Tiranë, si reaktion i mbështetjes së hapur dhe totale që SHBA-ja dhe Ambasadori amerikan në Tiranë, Uilliam Rajerson, u japin demokratëve dhe liderit e tyre Sali Berisha. Rajerson jo vetëm që del në mitingjet elektorale të Partisë Demokratike të vitit 1992, por pothuajse e lë jashtë axhendës diplomatike Partinë Socialiste. Gazeta e Partisë Socialiste e sulmon shpesh në editorialet e saj ambasadorin amerikan, kurse në një intervistë nga burgu, kryetari i Partisë Socialiste, Fatos Nano, thotë:

Ballafaqimet me Rayersonin i kam pasur në shumë mjedise dhe ceremoni diplomatike, sepse ai nuk gjente kohë tjetër për t’iu përgjigjur ftesave tona për shkëmbim mendimesh dhe informacion; pra buzëqeshjet diplomatike nuk ia kemi kursyer njëri-tjetrit. Zoti Rayerson erdhi në Tiranë nga Beogradi, ku ishte specializuar për mbrojtjen e interesave globale amerikane në rajon, në periudhën dhe në klimën e "Luftës së Ftohtë". Sa më takon mua, unë nuk paragjykova dhe as mund të mendoja për të ndërtuar raporte të këqija me të. Pra, mbetet që ai të ketë paragjykuar raportet me mua dhe PSSH-në, sipas koncepteve dhe skemave të

⁴ (Dan Everts: “Koha jonë”; nr. 294, 20 dhjetor 1998, f.5).

⁵ Limprecht, Joseph, Intervistë për VOA; ribotim, “Zëri i popullit”; nr. 813, 19 korrik 2001, f. 3.

vjetra makartiste dhe antikomuniste, të cilat për brezin e ri të intelektualëve e politikanëve shqiptarë janë krejt jashtë kohe dhe jashtë loje!⁶

Jo vetëm kaq, por për kryetarin e opozitës, edhe burgosja e tij, si një mënyrë për të dobësuar opozitën socialiste dhe për të mbështetur Partinë Demokratike në pushtet në vitet 1992-1996, duket se është një vepër e cila ka edhe mbështetjen apo shtysën e diplomatëve amerikanë në Tiranë. Por megjithatë opozita bën kujdes të ndajë veprimin e Amerikës nga aksioni i një ambasadori në Tiranë, jo thjesht sepse kjo është diplomatike, por sepse imagjinaria e Perëndimit apo Amerikës nuk duhen njollosur nga veprimi i individual, qoftë dhe i përfaqësuesit të SHBA-së në Tiranë. Sepse dhe për opozitën është jetik sot apo nesër mbështetja e SHBA-së, ndaj kllapat duhen lënë hapur. Ja si e shpjegon zoti Nano këtë anë të errët të kulisave të burgosjes së tij.

Megjithëse në shumë zyra të shtetit shqiptar e gjetkë, përreth shumë veprimeve të mia legale kam ndier hijen dhe ndikimin prapa krahëve të z. Rayerson, as unë, as shokët e mi nuk kemi mundur kurrë të ngatërrojmë veprimet e tij, shpesh jashtë statusit dhe të papëlqyera nga publiku, me politikën dhe interesat parimore të Shtëpisë së Bardhë për përparimin demokratik të Shqipërisë. Koha tregoi se nuk kishim gabuar!⁷

Opozita socialiste dhe lideri i saj, Fatos Nano, përdorin terma të ashpra kundër SHBA-së dhe politikës së saj në Tiranë, jo thjesht në nivelin e fatit personal të zotit Nano, por shumë më gjerë. Në një tjetër prononcim publik, kryetari i PS-së, Nano, bën një aludim të hapur ndaj SHBA-së, me togfjalëshin republikë bananesh.

E kuptoj fare mirë dhe nuk do të rresht deri në fund të karrierës sime diplomatike dhe të jetës sime fizike, të denoncoj, ashtu si dhe deri më sot, gjithçka që po zbatohet në Shqipëri në formë skemash të rekomanduara, të papërshtatshme për mentalitetin dhe realitetin e shqiptarëve nga shtabe politikanësh apo feudalësh të harbuar, të cilët i kam denoncuar prej kohësh si ideatorë të kthimit të Shqipërisë në një "republikë bananesh".⁸

Ardhja e Partisë Demokratike në pushtet më 1992, por jo vetëm kaq, që nga krijimi i saj në dhjetor 1990, përkon me një periudhë ku SHBA-ja është angazhuar fort në përmbysjen e komunizmit në vendet e Europës Lindore. Reganizmi në funksion të anti-komunizmit, i vënë tanimë në zbatim nga administrata republikane e Presidentit Bush është në kulmin e aplikimit si politikë. Opozita Demokratike e Shqipërisë dhe më pas qeveria demokratike e Presidentit Berisha priten në Uashington ngrohtë. Vetëm disa javë pas zgjedhjes si president në prill të vitit 1992, Sali Berisha pritet nga Presidenti amerikan, Xhorxh Bush, në Shtëpinë e Bardhë. Pritet sërish në 1995 edhe nga Presidenti Klinton në vizitë zyrtare. Hera e parë që një drejtues i shtetit shqiptar pritet në nivele kaq të larta. Sakaq, kjo mbështetje në planin e brendshëm manifestohet në një arrogancë në rritje të qeverisë, e

⁶ Nano, Fatos, "Zëri i popullit"- nr. 9 shtator, 1994, f.3.

⁷ Nano, Fatos, "Zëri i popullit", nr. 9 shtator, 1994, f.3.

⁸ Nano, Fatos "Heqja e imunitetit deputetit Fatos Nano, kryetar i PSSH. Bisedë e gazetarit Martin Leka me zotin F. Nano /Fatos Nano; Bised. Martin Leka "Koha jonë"-28 korrik, 1993, f.1.

cila ka si tregues të saj, ngushtimin e lirive politike të opozitës, arristimin dhe burgosjen e kryetarit të PS-së, Fatos Nano, eksetet me lirinë e shtypit, pengimin e hapjes së televizioneve private dhe shumë tregues të tjerë të dokumentuar në raportet ndërkombëtare për gjendjen e demokracisë në atë periudhë në Shqipëri.

Roli i ndërkombëtarëve pas 1997: ndërrimi i vendeve mes socialistëve dhe demokratëve

Pas vitit 1997, kur në pushtet vijnë socialistët, është tanimë zoti Berisha dhe Partia Demokratike në opozitë që janë në konflikt të hapur me komunitetin ndërkombëtar dhe SHBA-në në veçanti. Aq më tepër që në ligjërimin e demokratëve rrëzimi i tyre me dhunë prej pushtetit në 1997-ën, është bërë dhe me ndihmën e shërbimeve të huaja sekrete, dhe me mbështetjen politike të SHBA-së. Në krye të Ambasadës Amerikane në Tiranë është një ambasadore, Mariza Lino. Kjo e fundit në shtypin e Partisë Demokratike shpesh kritikohet hapur, kurse në gazetatat afër demokratëve ajo është bërë personazh i rubrikave humoristike, duke e krahasuar me personazhe komike lokale. Në një analizë për krizën e vitit 1997 dhe raportet me SHBA-në, zoti Berisha, dikur miku i madh i amerikanëve dhe njeriu i mbështetur prej tij, në mënyrë absolute thotë:

Unë jam i vetëdijshëm se SHBA-ja është sot superfuqia e vetme në botë, janë gjithashtu një vend i madh, janë universi i lirisë në botë. Padyshim jam përpjekur për miqësi dhe bashkëpunim dhe do të përpiqem dhe më tej, të mos ketë kush iluzione. Por me këtë vend kemi pasur dallime serioze në interpretime, interesa dhe qëndrime. Jemi të hapur për dialog dhe zgjidhje në frymë bashkëpunimi, sikundër kemi mbrojtur të drejtat sovrane të vendit tonë.⁹

Të njëjtën kritikë ka kryetari i opozitës edhe ndaj ambasadorit pasardhës, në krye të misionit diplomatik amerikan në Tiranë, Jozeph Limpreht-it, të cilin së bashku me shefin e zyrës së OSBE-së në Tiranë, Gert Ahresn, shpesh e quan në fjalimet e tij publike, *gubernator të paemëruar*, natyrisht pa i përmendur emrin:

Vërtet kryeministri Meta mendon dhe u beson guvernatorëve që i fërkojnë shpatullat, por harron se qytetarët nuk ia falin, Ilir Metës, vilën me qindra milionë lekë të taksapaguesve shqiptarë. Vërtet pra, këta qeveritarë mund të buzëqeshin dhe të trumbetojnë në mediat e tyre shtetërore ose joshtetërore deklaratat e "guvernatorëve të paemëruar". Këto media të kontrolluara deri në palcë janë angazhuar në një fushatë të turpshme dezinformimi të shqiptarëve me këto deklarata guvernatorësh. Por Evropa ka standarde tërësisht të tjera, dhe këto standarde dhe këto qëndrime ajo i ka shpallur në tempullin e demokracisë."¹⁰

Duket një simetri gati karikaturale në këtë ndërrim rolesh. Ashtu si Kryetari i Opozitës dje, Fatos Nano, që kritikon Amerikën dhe përpiqet të afrohet me Europën, edhe Kryetari i opozitës, Sali Berisha, tani përpiqet të gjejë një *exit* tek Evropa. Megjithatë jo më pak të

⁹ Berisha, Sali, "Rilindja demokratike", nr. 2700, 26 nëntor, 2000, f. 2 - 3.

¹⁰ Berisha, Sali, "Rilindja demokratike", nr. 2700, 26 nëntor, 2000, f. 2 - 3.

kritikuara janë dhe shumë qeveri të vendeve të Bashkimit Evropian në vitin 2000, në prag të zgjedhjeve lokale, të cilat edhe këto duket se mbështesin hapur të majtën shqiptare në pushtet dhe bëjnë të mbyllet një sy për gjendjen në Shqipëri. Por edhe kritohen thjesht si qeveri ta majta. Ja çfarë thotë Berisha në këtë periudhë:

Ka një qëllim preciz në të gjithë këtë: e majta evropiane nuk dëshiron të bëjë të ditur gjendjen e tmerrshme në Shqipëri të shkaktuar nga kjo qeveri. Komisioni Qendror i Zgjedhjeve përbëhet nga shtatë persona, nga të cilët 6 janë të qeverisë dhe vetëm një është i opozitës.¹¹

Në periudhën kur legjitimiteti i jashtëm është i qartë ndaj qeverisë, komuniteti ndërkombëtar është armiku i opozitës shqiptare dhe ky është një cikël ku këmbehen vendet. Sa herë që një forcë politike është në pushtet, ajo është aleatja e komunitetit ndërkombëtar dhe anasjellas në opozitë ajo shikon tek ndërkombëtarët armikun e saj. Kjo dinamikë është aq e plotë sa të krijohet ideja se në pushtet mund të vihet vetëm nëse këtë e do dhe komuniteti ndërkombëtar. Kjo dinamikë vjen dhe prishet në fund të mandatit dhe kemi një lloj periudhe tranzitore derisa mbështetja ndërkombëtare kalon në krahun tjetër.

Ndërkombëtarët kalimi nga logjika e paanësisë tek anësia

Me praninë e tij ekseseve në të gjitha fushat dhe për të gjitha çështjet, komuniteti ndërkombëtar në Tiranë e ka braktisur me kohë diplomacinë dhe paanshmërinë kundrejt palëve politike. Logjika e këtij veprimi është e thjeshtë: përderisa ai është shndërruar në një lloj pale të tretë, prononcimi apo marrja e pozicionit për secilin problem ose konflikt të brendshëm, heq mundësinë për të qenë i paanshëm dhe i barslarguar kundrejt palëve politike të implikuara në luftën e brendshme politike. Politika e ndërkombëtarëve kundrejt palëve politike, kapërcimi i statusit të tij diplomatik, devijimi nga principi i paanësisë, që teorikisht duhet të udhëheqë diplomatët në një vend sovran, perceptohet hapur dhe gjykohet shpesh hapur nga palët politike dhe media. Ambasadori i parë amerikan në Tiranë, Rajerson, i shënjuari i gazetës së Partisë Socialiste dhe opozitës së majtë, i përgjigjet kështu pyetjes se si i priste këto sulme të herëpashershme të opozitës: "Si një tregues tjetër se në vendin tuaj ka shtyp të lirë dhe demokratik falë Zotit."¹²

Por jemi ende në embrionin e konceptimit nga ana a faktorit lokal dhe medias se çfarë do të thonë ndërkombëtarët pasi rasti i ambasadorit amerikan në fakt nuk ilustron tejkalimin e rolit të paanësisë që nënkupton statusi i një diplomati, pasi që jemi në fillim të viteve '90-të dhe axhenda e ndërkombëtarëve ishte inkurajimi i ndryshimeve demokratike në Shqipëri. Ndërkombëtarët tërhiqen në pozicionin e paanësisë ose e të paktën e pretendojnë publikisht ata diku nga mesi i viteve 90-të. Një pasardhëse e tij në krye të misionit amerikan në Tiranë, Mariza Lino, tanimë u përgjigjet akuzave të shtypit se për qeverinë socialiste të ardhur në pushtet pas ngjarjeve të vitit 1997, ka standarde të dyfishta vlerësimi në krahasim me paraardhësit.

¹¹ Berisha, Sali, "Gazeta shqiptare"; nr. 1898, 17 qershor 2001, f. 3.

¹² Ryerson, E, Intervistë, gazeta "Lajmi i ditës", nr. 32, 30 prill 1994, f. 1.

Ne i masim të gjitha qeveritë me një standard të vetëm. Siç e dini, në çdo vit përgatisim një raport për të drejtat e njeriut, ku me sinqeritet parashtrijmë mendimin tonë për të drejtat e njeriut në një vend të caktuar. Nuk besojmë që standardi që po masim qeverinë e tanishme është i ndryshëm nga standardi i qeverisë së mëparshme.¹³

Kurse Ambasadori i radhës, Josef Limprecht, për kritikët që thonë se Perëndimi po i jep mbështetje pa rezerva qeverisë së Shqipërisë për qëndrimet e saj të moderuara ndaj krizës në Ballkan, por në të njëjtën kohë po mbyll njërin sy për problemet e brendshme që po kalon vend, ka këtë përgjigje:

Të gjitha palët në politikën shqiptare janë treguar të përgjegjshme për ato që po ndodhin në Maqedoni dhe në rajone të tjera të Ballkanit; Kjo është e rëndësishme dhe padyshim si ne, dhe Bashkimi Evropian e kemi parasysh këtë. Por në të njëjtën kohë, ata që lexojnë me vëmendje raportet e Bashkimit Evropian për fillimin e bisedimeve për Marrëveshjen e Asociimit të Shqipërisë, do të shohin se ngrihen një numër problemesh.¹⁴

OSBE dhe drejtuesit e përfaqësues të saj në Tiranë janë po ashtu në qendër të kritikave, sa dhe Ambasada Amerikane dhe SHBA-ja. Drejtuesi i zyrës në vitet 1997-1999, holandezi Dan Everts, thotë:

OSBE -ja është plotësisht transparente, nuk ka asnjë lloj axhende të fshehtë dhe është e gatshme të komunikojë me të gjithë opinionin shqiptar, pavarësisht se cilit spektri politik i takojnë. ...OSBE-ja dhe unë personalisht jemi fuqimisht në favor të krijimit të një klime të shëndetshme politike, që do të thotë sipas definicionit, mbështetje për një opozitë të fortë dhe kritike. Ne mendojmë që një opozitë e tillë duhet të luajë rolin e saj vendimtar brenda kornizave demokratike, me fjalë të tjera, në Parlament dhe nëpërmjet metodave bindëse në vend të konfrontimeve agresive.¹⁵

Por nuk është problem personash që drejtojnë zyrën e OSBE-së në Tiranë. Duket një konflikt më i thellë sesa kaq. OSBE-ja vazhdon të perceptohet nga opozita si palë me qeverinë, edhe pasi Ambasadori Everts u largua para afatit nga Tirana, për shkak të kritikave në rritje për afërsinë e tij me qeverinë. Ambasadori i ri, gjermani Gert Ahres, i gjendur përballë të njëjtave kritika të opozitës, shpjegon:

Duhet pasur parasysh se ne jemi një mision që kemi ardhur këtu me miratimin e Republikës së Shqipërisë. Republika e Shqipërisë qeveriset nga një koalicion, i cili udhëhiqet nga Partia Socialiste. Ky është një vend sovran dhe ne duhet të

¹³ Lino, Mariza. Mariza Lino, "Diaspora shqiptare"; nr 1, shtator 1998, f.8-9.

¹⁴ Limprecht, Joseph, Intervistë për VOA, ribotim "Zëri i popullit"; nr. 813, 19 korrik 2001, f. 3.

Berisha, Sali, "Rilindja demokratike"; nr. 81, 15 prill 1997, f.4).

¹⁵ Everts, Daan. Everts, "Albania"; nr. 244, 18 tetor 1998, f.1,4.

respektojmë strukturat dhe qeverinë e tij. E kuptoj që është e lehtë t'u krijohet përshtypja se ne jemi më pranë qeverisë sesa forcave të tjera.¹⁶

Karakteristika e hapësirës politike në kushtet kur legjitimiteti i brendshëm dhe ai i jashtëm shkojnë tek e njëjta palë politike lokale, pra pushteti ka një mbështetje të dyfishtë, është një premisë për zbalancimi i saj në nivelin politik dhe po ashtu një premisë për një arrogancë në rritje të qeverisë kundrejt opozitës. Kemi një pushtet të fortë, të blinduar nga jashtë dhe nga brenda. Në këtë situatë nis dhe merr udhë një lloj arbitrariteti i pushtetit në Shqipëri, kundrejt minorancës, lirive politike të qytetarëve, lirisë së shtypit dhe përfundon tek vjedhja e zgjedhjeve. Arroganca e pushtetit dhe shkelja e të drejtave të njeriut bëhen gjithnjë e më të pranishme. E njëjta ndodh me rritjen e korrupsionit dhe degradimin e qeverisjes sa më shumë ajo i afrohet fundit. E gjithë kjo përfundon me vjedhjen e zgjedhjeve të radhës. Kjo është pak a shumë historia simetrike e demokratëve në periudhën 1992-1996 dhe socialistëve në periudhën 1997-2001.

Efekti i mbështetjes së komunitetit ndërkombëtar ndaj qeverisë në pushtet përfundon me prishjen e balancave politike në vend. Aq sa krizat dhe konfrontimet masive bëhen kërcënim tanimë për gjithë shoqërinë. Në këtë moment komuniteti ndërkombëtar, për shkak të degradimit të situatës dhe rritjes së tensionit, detyrohet të ndërrojë krejt logjikën e aksionit të tij. Atij i duhet me shpejtësi të shndërrohet nga mbështetës dhe *legjitimues* i pushtetit në fuqi, në një *ndërmjetësues* i konfliktit shoqëror, i cili ose shpërthen, ose është në prag dhe kërcënon për shpërthim. Kriza e zgjedhjeve të vitit 1996 dhe më pas trazirat e vitit 1997 e zhvendosin komunitetin ndërkombëtar, tanimë nga roli i tij ndihmues e asistues në një rol ndërmjetësues. Misioni i ish kancelarit austriak, Franc Vranicki, në marsin e vitit 1997, që pasohet me vendosjen e një misioni të përhershëm të OSBE-së në Tiranë nga ky vit, janë infrastruktura fillestare e këtij statusi të ri që do të tenonte të merrte komuniteti ndërkombëtar në një vend që kishte dështuar në kapacitetin e vet vet-rregullues dhe kishte përfunduar në një trazirë civile.

Kriza e pushtetit pa mbështetje ndërkombëtare: Vitet 1991 dhe 1997.

Edhe pse fitoi zgjedhjet e para pluraliste më 31 mars 1991, Partia e Punës e Shqipërisë përmes një procesi të rregullt elektoral, pushteti i ri i dalë prej dy proceseve të vetme të lira elektorale në Shqipërinë e tranzicionit, ajo nuk mundi dot ta mbante pushtetin e fituar me një mbështetje të gjerë elektorale me gati 60 për qind të votave. Në zgjedhjet e para të lira, komunistët, që i ishin futur një procesi reformimi dhe rinovimi, siç shprehej shtypi i partisë dhe liderët e rinj të partisë së vjetër, mundën të ruanin ende besimin e fshatit dhe qyteteve periferike. Por duket se fitorja e tyre nuk u prit mirë në Perëndim dhe sidomos në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Departamenti amerikan i Shtetit bën një deklaratë të ftohtë për procesin elektoral, duke u shprehur jo tamam zgjedhje të lira dhe të ndershme, por për zgjedhjet e para me shumë parti. Mne anë të një deklaratë SHBA-ja inkurajon fort rritjen e opozitës dhe inkurajon thellimin e proceseve demokratike në vend.

¹⁶ Ahrens, Geert, "Shekulli"; nr. 310, 11 nëntor 2000, f. 5.

Më 31 mars populli shqiptar votoi në zgjedhjet e para me shumë parti në disa dekada. Gjatë muajve të fundit ndryshimet politike në Shqipëri kanë qenë inkurajuese, po të kihet parasysh se vetëm katër muaj më parë partitë e opozitës as që ekzistonin. Sot, Partia Demokratike, partia më e madhe e opozitës, ka një të katërtat e vendeve në Parlament.¹⁷

Tre muaj më vonë, kur ishte zhvlerësuar praktikisht fitorja e 31 marsit 1991, dhe kur ishte ndërtuar një qeveri e përbashkët mes së djathtës dhe së majtës, me një mandat të përkohshëm në Tiranë, për të inkurajuar forcat demokratike, vjen për vizitë Sekretari Amerikan i Shtetit, Xhejms Bejker, pikërisht me "ftesë të kryetarit të Partisë Demokratike, Sali Berisha". Një takim pa praninë e shtypit ai takoi një delegacion të zgjeruar të forcave anti-komuniste. Duke folur për këtë takim, kryetari i PD –së, Berisha, e përcjell kështu për publikun atmosferën e takimit. "Zoti Bejker ndër të tjera theksoi se është shumë i kënaqur me arritjet e opozitës në Shqipëri... theksoi se është e domosdoshme që në të ardhmen opozita shqiptare të bashkojë radhët e saj dhe në zgjedhjet e ardhshme të shkojë e bashkuar."¹⁸

Ngjarjet precipitojnë shpejt dhe në fund të vitit Partia Demokratike prish në mënyrë të njëanshme marrëveshjen me socialistët, e cila bëri të binte Qeveria e Stabilitetit dhe të afroheshin zgjedhjet e parakohshme edhe disa muaj. SHBA-ja është inkurajuese. Ambasadori amerikan në Tiranë, Rajerson, thekson nevojën e zgjedhjeve të parakohshme dhe mbi të gjitha bën kujdes që opozitës demokratike t'i garantohen kushtet e barabarta në garë:

Për mua personalisht, Shqipëria ka nevojë për zgjedhje të reja. Për ne, me rëndësi është që ato të jenë me të vërtetë të lira dhe jo vetëm gjatë ditës së votimeve, por gjatë gjithë fushatës elektorale. Të ketë hapësirë të plotë kohore opozita, si për shtypin, radion dhe transmetimet televizive.¹⁹

Zgjedhjet e 22 marsit 1997 sjellin në pushtet Partinë Demokratike dhe forcat opozitare, të mirëpritura në Perëndim, por sidomos në SHBA. Shumë i zhgënjyer, në një deklaratë të thatë, pak ditë pas zgjedhjeve, pasi pranon rezultatin e zgjedhjeve, kryetari i Partisë Socialiste, Fatos Nano, megjithatë vë në dukje se kjo që kishte ndodhur kishte si shkak ndërkombëtarët:

Nuk mund të heshtim për atë që ëndërruam e folëm shumë, që këto zgjedhje të ishin vërtetë të lira dhe demokratike. Por ato nuk u shpëtuan presioneve psikologjike, as atyre fizike, as kërcënimeve dhe shantazheve se po fitoi PS-ja do të ketë luftë civile, ose se "bota ndihmon vetëm opozitën".²⁰

Katër vjet më pas, pak a shumë të njëjtin fat do të kishte edhe pushteti i Partisë Demokratike. I dalë pas zgjedhjeve mjaft të diskreditura të 26 majit 1996, për shkak të parregullsive të dukshme në procesin elektorale, ai nuk mundi të rrijë në këmbë më shumë

¹⁷ Deklaratë e qeverisë amerikane mbi zgjedhjet e 31 marsit 1991, gazeta "Rilindja demokratike", nr. 28, 10 prill 1991, faqe 1.

¹⁸ Berisha, Sali, "Rilindja demokratike", 1991, 26 qershor, f.1.

¹⁹ Ryerson, E., Intervistë: "Republika", nr. 85, 9 janar 1992.

²⁰ Nano, Fatos «Bashkimi», 1992, nr.12, 26 mars.

se 9 muaj. Zgjedhjet u mbajtën në një atmosferë kontestimi të opozitës socialiste, e cila në fund të ditës së votimeve i braktisi zgjedhjet dhe nuk njohu rezultatin. Sërish janë në qendër amerikanët, që duke mbajtur fort argumentin e parregullsive në zgjedhje, i kërkojnë presidentit Berisha t'i përsërisë ato. Këtë herë Departamenti i Shtetit reagoi fort ndaj parregullsive në zgjedhje dhe i kërkoi Presidentit të konsiderojë përsëritjen e zgjedhjeve në zonat problematike, shoqëruar kjo me një proces politik mes të gjitha forcave politike për të zgjidhur situatën e krijuar. Edhe pse siguron një mbështetje në Evropë, sërish kundërvënia amerikane ndaj administratës së Berishës, kombinuar kjo me krizën e piramidave, bëri që pushteti i Partisë Demokratike të merrte fund në mars 1997, në kulmin e trazirave popullore. Një kompromis politik mes partive politike solli tanimë një *Qeveri të Pajtimit Kombëtar* dhe zgjedhje të parakohshme. Kryetari i demokratëve, Sali Berisha, e shpjegon para forumeve të partisë së tij konfliktin me SHBA-në për problemin e zgjedhjeve dhe konflikte të tjera:

Marrim çështjen e zgjedhjeve të 26 majit. I vetmi vend që kërkoi përsëritjen e zgjedhjeve ishte SHBA-ja. Nuk e kam interpretuar si absurde kërkesën amerikane për përsëritjen e zgjedhjeve. Jo! E kam interpretuar si një dallim interpretimi ndërmjet një demokracie 200-vjeçare dhe të një demokracie në hapat e parë të saj. Ne nuk mund të jemi parti pro-evropiane dhe anti-amerikane. Kjo nuk do të ndodhë kurrë. Ne jemi parti pro-evropiane, jashtë Evropës nuk mund ta shohim kurrë veten tonë, të hapur ndaj SHBA-së, të vendosur për miqësi me këtë vend.²¹.

Demokratët nisën gjithnjë e më shumë të kërkojnë pika të tjera ankorimi në komunitetin ndërkombëtar dhe përpiqen të luajnë në hapësirën e rivalitetit SHBA - Evropë për gjeopolitikën e Ballkanit. Në pranverën tjetër, pa mbështetjen e amerikanëve dhe mbi të gjitha me kundërvënien e tyre energjike, Partia Demokratike u gjend në opozitë. Edhe pse nuk ishte e qartë mbështetja e brendshme e demokratëve në zgjedhjet e fundit, dukej sërish se qytetarët e zakonshëm, të gjendur në një farë *ëndrre piramidale*, nuk treguan ndjeshmëri ndaj problemeve të zgjedhjeve. Opozita Socialiste në muajt e parë nuk gjeti dot përkrahje masive kundër manipulimit të zgjedhjeve. Nga ana tjetër, në tetor të vitit 1996, pra vetëm pas tre muajsh pas zgjedhjeve të kontestuar parlamentare, u mbajtën zgjedhjet lokale. Partia e zotit Berisha i fitoi ato bindshëm dhe procesi elektoral u pranua nga palët. Në këtë mënyrë mund të themi se PD-ja kishte legjitimitet të brendshëm dhe ajo gëzonte ende besimin e shumicës së qytetarëve. Por ajo nuk kishte legjitimitet të jashtëm. Bashkuar kjo me demoralizimin e elektoratit të opozitës apo i pjesës gri apo të pavendosur të elektoratit, të cilët tanimë janë dy grupe që shndërrohen në të painteresuar për të dalë në zgjedhje pasi ato prezumohen si të vjedhura dhe të vjedhshme nga qeveria.

Plasuritja dhe thërmimi i hapësirës politike: bllokimi i aksionit politik të pushtetit

Në kushtet kur mbështetja ndërkombëtare i mungon qeverisë në fuqi, kjo manifestohet shpejt në aksionin e saj politik dhe ekzekutiv, sado e madhe të jetë mbështetja e brendshme popullore, pra legjitimiteti i brendshëm. Varësia e gjerë dhe e gjithanshme nga ndihma e huaj, e bën jetike për qeverinë, përkrahjen dhe ndihmën ndërkombëtare.

²¹ Berisha, Sali, "Rilindja demokratike"; nr. 81, 15 prill 1997, f.1,3,4

Sigurisht ky raport është dinamik, duke humbur njëri nga mbështetjet qeveria humbet pak nga pak dhe tjetren. Ato ndikojnë tek njëra tjetra. Por e rëndësishme është të themi kur vjen dhe bie mbështetja ndërkombëtare kjo ndikon në rënien e mbështetjes së brendshme. Ashtu sikurse mbështetja ndërkombëtare fillon të bjerë në çastin kur komuniteti ndërkombëtar interpreton qoftë dhe shenjat e para të rënies së mbështetjes së brendshme.

Komunistët e reformuar pas fitores në zgjedhjet e para pluraliste, në 60 ditët e para të qeverisë së tyre u gjendën të bllokuar në planin e jashtëm. Përveç një farë ndihme humanitare nga Italia, qeveria e re u keqprit në skenën ndërkombëtare dhe aktorët politikë, financiarë, ndërkombëtarë. Dështimi në sigurimin e ndihmës së huaj për të mbështetur transformimin e sistemit në kolaps të plotë e bllokoi qeverinë edhe në planin e brendshëm. Në sytë e qytetarëve një “qeveri që nuk e ndihmon bota, një qeveri që nuk i hapen dyert në botë”, ajo nis dhe delegitimohet dhe aksioni i saj politik nuk funksionon. Duke folur për këtë situatë të vitit 1991, kryetari i Partisë Socialiste, Fatos Nano, e gjykon kështu krizën:

Krizën qeveritare nuk e shkaktuam ne. Atë e shkaktuan ato forca të brendshme dhe të jashtme, të cilat i shqetësoi fakti se qeveria e stabilitetit dha mesazhin e parë të bashkëpunimit midis forcave të reja, politikanëve dhe ekspertëve të rinj shqiptarë për interesat kombëtare dhe po zhdukej polariteti i nevojshëm politik për të përfituar nga rrëmuja e tanishme institucionale.²²

Nga ana tjetër shumë e inkurajuar nga dështimi ndërkombëtar i pushtetit dhe kredencialet jashtëzakonisht të mira të opozitës, kryetari i Partisë Demokratike deklaroi:

Me luftën dhe përpjekjet e saj, brenda një kohe të shkurtër PD-ja shkatërroi PPSH-në, e cila në datën 31 mars vërtet fitoi zgjedhjet nën terror, por më 1 prill u gdhi një parti pa bazën e saj, pa punëtorë... Po të fitojë PD-ja, SHBA-ja do të ndihmojë. Të njëjtën gjë përmendi edhe Bejker në Parlamentin shqiptar, kur tha se ne do të mbështesim çdo hap të reformave tuaja. Por e vërteta është se në Shqipëri demokracia nuk ka fituar akoma.”²³

Mbështetja e jashtme për faktorë politikë brenda vendit që nuk janë në pushtet, e përshtjellon aksionin politik të brendshëm të aktorëve lokalë. Pa mbështetje ndërkombëtare, qeveria nuk ndihet tamam qeveri, kurse opozita, duke pasur në krah ndërkombëtarët, nuk është minoranca në kuptimin që ka kjo zakonisht: kur një krah politik ka marrë më pak vota në zgjedhje se kundërshtarët që janë në pushtet. Me gjithë marrëdhëniet e shkëlqyera ndërkombëtare dhe mbështetjen e fortë që kishte pasur në vitet 1992-1996, pas zgjedhjeve të 26 majit dhe pas konfliktimit me SHBA-në, administrata e Partisë Demokratike u gjend brenda disa muajsh e bllokuar në skenën ndërkombëtare. Në vjeshtë Misioni i Fondit Monetar Ndërkombëtar (FMN) u largua nga vendi përkohësisht, pas disa kontradiktave me qeverinë për probleme të treguesve makroekonomikë të politikës qeveritare dhe për problemin e piramidave. Kurse në fund të vjeshtës,

²² Nano, Fatos, “Zëri i popullit”, 1992, nr.9, 9 shkurt.

²³ Berisha, Sali, “Rilindja demokratike”, 1991, 24 korrik, f. 1,6.

Komisioni Evropian vendosi të shtyjë hapjen e negociatave për Marrëveshjen e Asociimit me Shqipërinë, për shkak të gjendjes politike dhe problemit të marrëdhënieve të qeverisë me opozitën. Në përgjithësi projektet e ndihmave ekonomike dhe ato të investimeve të huaja nisën të anulohen dhe të shtyhen për më vonë, dhe në pak muaj qeveria u gjend e bllokuar në planin e jashtëm. Aksioni i saj i brendshëm ngeci po aq dhe u krijua një atmosferë që diçka do të ndodhë. Në fillim të vitit 1997 ndodhën vërtet shumë trazira. Institucionet politike ranë, u shpërbë shteti dhe hapësira politike u thërrmua plotësisht. Anarkia mbuloi vendin.

Ristrukturimi i aksionit politik të aktorëve lokale në raport me faktorin ndërkombëtar

“Komuniteti ndërkombëtar” është një shpikje. Ai është heterogjen dhe gjendja e tij e zakonshme është të mos jetë *një zë*. Ky perceptim ekziston sigurisht për komunitetin ndërkombëtar edhe në Shqipëri. Në sytë e opinionit publik dhe aktorëve politikë lokalë komuniteti ndërkombëtar ka dy pjesë kryesore: SHBA dhe Evropa e Bashkuar. Aktorët politikë lokalë janë përpjekur të luajnë në këtë dualitet të komunitetit ndërkombëtar mes SHBA-së dhe Evropës së Bashkuar në raport me situatat e tyre të brendshme, por sidomos në raport me sjelljen e njëres prej këtyre *dy pjesëve* të aktorëve ndërkombëtarë ndaj tyre. Fenomeni është mjaft simetrik për të dyja palët politike në vend.

Në fillim të viteve 1990, kur Partia Demokratike e Sali Berishës ishte mjaft afër Shteteve të Bashkuara e Amerikës, socialistët shqiptarë ishin më të atashuar ndaj Evropës. Në një intervistë në fillim të vitit 1992, lidhur me pyetjen nëse do ta ndihmojë Evropa dhe SHBA-ja Shqipërinë nëse do të fitojë PSSH-ja në zgjedhjet e pritshme të 22 marsit, kryetari i Partisë Socialiste, Fatos Nano, i shmanget fare zënies në gojë të "SHBA"-së dhe shprehet me besim tek luajaliteti dhe paanësia e Evropës ndaj aktorëve lokalë:

Informacionet e ndryshme lidhur me këtë problem do t'i quaja desinformacione të tilla, që janë jashtë natyrës së politikës realiste evropiane. Do ta quaja sëmundje kalimtare të foshnjërisë sonë politike besimin e atyre parullave që gjoja Evropa nuk e ndihmon Shqipërinë nëse fiton PSSH-ja. Evropa do të dijë se çfarë forcash politike, koalicion forcash respekton elektorati. Nuk është në frymën e saj të paragjykojë dhe të ndërhyjë në punët e brendshme të vendeve, duke instrumentalizuar nevojat e tij për ndihmë.²⁴

Socialistët shqiptarë në këtë periudhë janë shumë pro-evropiane dhe gjykojnë keq për të ardhmen e vendit afërsinë e madhe të administratës së Berishës ndaj SHBA-së. Në ditën e arrestimit të tij, zoti Nano deklaron:

²⁴ Nano, Fatos, “Zëri i popullit”, 1992, nr.9, 9 shkurt.

Më jepet mundësia të ripërsëris pozicionin tim, angazhimin tim, që edhe në të ardhmen, edhe sikur të gjendem në bankën e të akuzuarave..() për të realizuar integrimin e natyrshëm të Shqipërisë në kontinentin në të cilin ndodhet, pa humbje kohe dhe pa rrjedhje gjaku nëpër shkretëtira arabike apo në udhëtime transoqeanike.²⁵

Pas zgjedhjeve të vitit 1996, kur tanimë konflikti mes administratës amerikane dhe Partisë Demokratike u bë fakt, në ligjërimin e Partisë Socialiste dhe kryetarit të saj Fatos Nano, Shtetet e Bashkuara të Amerikës dalin në radhën e parë të aleatëve: Në një mocion politik paraqitur partisë së tij, zoti Nano shtron strategjinë e re me partnerët ndërkombëtarë."Adoptimi i qëndrimeve të PSSH-së ndaj rekomandimeve të Departamentit Amerikan të Shtetit, Parlamentit Evropian, institucioneve vëzhguese të OSBE-së, Këshillit të Evropës dhe organizmave të tjera ndërkombëtare."²⁶

Kurse në krizën e viteve 1996-1997 është rasti që Berisha dhe Partia Demokratike, pas mosmarrëveshjeve me SHBA-në të orientohen nga Evropa. Gjithnjë e me shumë në ligjërimin e zotit Berisha, Evropa bëhet parësore. Duke shpjeguar krizën e 1997-ës dhe angazhimin ndërkombëtar të mëtejshëm për zgjidhjen e saj, presidenti Berisha shpjegon:

Në rrethanat e krijuara, Partia Demokratike erdhi tek marrëveshja e 9 marsit, e cila synonte të shmangte një konflikt Veri-Jug, një ndarje të vendit, siç dëshironin rebelët dhe sponsorizuesit e tyre, synonte t'u jepte një shans të gjitha partive politike dhe për këtë u krijua Qeveria e Pajtimit Kombëtar. Zgjidhja është bërë në përputhje dhe në bashkëpunim të ngushtë me Bashkimin Evropian. Gjithashtu iu drejtua forcave të Bashkimit Evropiano-Perëndimor për zgjidhjen e krizës. Shqipëria i përket Evropës²⁷.

Pak më tej, në kuadrin e diplomacisë së re blu, ai e shpalli hapur se përparësia në marrëdhëniet e jashtme tanimë i takon Evropës:

Jam shumë i kënaqur për të gjithë kontributin që unë kam dhënë në marrëdhëniet shqiptaro-amerikane dhe jam i vendosur të mbetem i hapur për dialog dhe të punoj ditë e natë... Por unë mendoj se një vend i lirë duhet të jetë një vend sovran. S'mund të jetë ndryshe. Evropa është 100 për qind e interesuar për Stabilitetin e Shqipërisë. Kush më tepër se BE-ja, që i ka dhënë vendit 700-800 milionë dollarë ndihma, është i interesuar për zhvillimin dhe stabilitetin tonë.²⁸

Sigurisht, ky komportim rezulton në dukje një sjellje partizane e aktorëve politikë ndaj interesave të pushtetit të tyre. Por e rëndësishme është se ky mobilitet në raport me mbështetjen ndërkombëtare, duket më së shumti një reaksion i aktorëve lokalë kundrejt aksionit të ndërkombëtarëve. Aksioni, zgjedhja fillestare duket e ndërkombëtarëve, të cilët në raport me logjikën e aksionit të tyre, interesat gjeopolitike të tyre etj., bëjnë

²⁵ Nano, Fatos, "Koha jonë", 28 korrik, 1993, f.1.

²⁶ Nano, Fatos, "Zëri i popullit", nr. 157, 6 korrik 1996, f.2.

²⁷ Berisha, Sali, "Rilindja demokratike"; nr. 81, 15 prill 1997, f.3.

²⁸ Berisha, Sali, "Rilindja demokratike"; nr. 81, 15 prill 1997, 4.

zgjedhjen e aktorit lokal që duhet mbështetur. Përballë kësaj, aktorët në terrenin lokal e rishtrukturojnë marrëdhënien e tyre me ndërkombëtarët si pasojë e kësaj zgjedhjeje që ka bërë në fillim faktori ndërkombëtar.

Hibridizimi i hapsirës politike si pasojë e veprimit të aktorëve ndërkombëtare

Duke nisur nga viti 1996-1997, në vend që të reduktohej prania e ndërkombëtarëve, në Shqipëri ndodhi e kundërta. Kriza e zgjedhjeve të vitit 1996 dhe më pas ajo e skemave piramidale, trazirat, kryengritja e armatosur dhe anarkia e vendit, e rivlerëson me një rëndësi edhe më të madhe faktorin ndërkombëtar në skenën e brendshme. Tanimë atij i duhej të ishte jo thjesht ndihmës dhe mbështetës i procesit të transformimit të vendit, por një ndërmjetës mes palëve për të qetësuar situatën dhe për të ruajtur kuadrin e përgjithshëm politik brenda një farë kuadri institucional. Kjo situatë sanksionohet dhe me rolin dhe vendosjen e një misioni të përhershëm të OSBE-së në Tiranë. Ndërkombëtarët në vend marrin një status krejt të ri dhe krejt të veçantë edhe nga pikëpamja institucionale. Pasi është qetësuar disi situata pas trazirave të vitit 1997 dhe është zhvilluar një farë procesi elektoral me zgjedhjet e 29 qershorit, në pushtet kanë ardhur socialistët dhe opozita ka pranuar zgjedhjet si një zgjidhje politike për momentin. Të njëjtën logjikë përdor edhe raporti i vëzhguesve të OSBE-ODIHR-it për zgjedhjet e vitit 1997, duke i përcaktuar ato si "të pranueshme për momentin".²⁹ Ky koncept i ri i përshtatjes së standardeve demokratike në përputhje me situatën lokale dhe axhendën e komunitetit ndërkombëtar, do të shndërrohet në filozofinë e aksionit të komunitetit ndërkombëtar në vazhdim të aksionit të tij në Shqipëri.

Elementë publikë që përvijojnë këtë strategji të re të komunitetit ndërkombëtar dhe SHBA-së në Tiranë gjejmë me shumicë. Zgjedhjet lokale të vitit 2000, ku komuniteti ndërkombëtar u angazhuan fort në përgatitjen e reformës elektorale, janë ilustrimi i parë i teknikës së relativizimit të standardeve. Ambasadori amerikan në Tiranë, Limplrecht, thotë për zgjedhjet e vjeshtës se vëzhguesit ndërkombëtarë dhe vendas do të ndihmojnë për të vendosur nëse procesi është i lirë dhe i ndershëm. "Partitë apo udhëheqësit shqiptarë të mos vënë në rrezik punën e OSBE-së apo organizatave të tjera vëzhguese."³⁰

Por opozita e Sali Berishës kundërshton reformën zgjedhore të ndërmarrë nga qeveria dhe mbi të gjitha kundërshton që zgjedhjet të administrohen nga Komisioni Qendror i Zgjedhjeve, i cili parashikohet në Kushtetutën e re si një institucion i pavarur kushtetues. Ajo argumenton se përbërja e tij nuk është aspak e tillë dhe se në krye të këtij organi është kushëriri i kryetarit të Partisë Socialiste, Fatos Nano, kurse në përbërje ka militantë socialistë. Shtypi boton skemën farefisnore të kryetarit të Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, që ka edhe ai mbiemrin "Nano" dhe fotografitë, ku një anëtare e këtij komisioni është filmuar në një prej mitingjeve elektorale të socialistëve. Opozita nuk e njuh rezultatin e zgjedhjeve lokale të 1 tetorit. Komuniteti ndërkombëtar, përkundrazi, e njuh vlefshmërinë e zgjedhjeve dhe ligjshmërinë e autoriteteve të reja lokale menjëherë. Ambasadori Gert Ahrens dhe prezenca e OSBE-së në Tiranë ishin ndërmjetës të negociatave mes qeverisë dhe opozitës, për të arritur një përbërje më të besueshme të Komisionit Qendror të Zgjedhjeve. Qeveria e hodhi poshtë këtë kërkesë të opozitës dhe

²⁹ Raporti i OSBE-ODIHR për zgjedhjet e 29 qershorit 1997, ëëë.OSBE.org.al

³⁰ Limplrecht, Joseph, "Demokracia"; nr. 37, 16 shtator 2000, f12 - 13.

miratoi në mënyrë të njëanshme vetëm me votat e saj në Parlament Ligjin e Zgjedhjeve dhe Komisionin Qendror të Zgjedhjeve. “Nuk u bë i mundur balancimi i Komisionit Qendror të Zgjedhjeve. Por dua të sqaroj se në Shqipëri nuk vendos në personalisht ose OSBE -ja. Ne mund të ofrojmë ndihmën tonë në bashkëpunim me KE-në dhe me zyrat e ODIHR-it në Varshavë për të kaluar diferencat që vihen re.”³¹ Kështu pohoi ambasadori Ahrens disa muaj para se zgjedhjet të zhvilloheshin.

Ambasadori amerikan në Tiranë, Jozef Limpreht, dhe shefi i zyrës së OSBE-së në Shqipëri, Gert Ahrens, flasin me një gjuhë kur vjen fjala për legjitimitetin e zgjedhjeve. Në përgjigje të pyetjes së gazetarëve se ç’mendon për kritikën e opozitës se «SHBA-ja dhe OSBE-ja u nxituan duke vlerësuar zgjedhjet dhe se në rastin e Shqipërisë u përdorën standarde që nuk janë përdorur, ose që janë më të ulëta se në vendet e tjera anëtare të OSBE-së», Ambasadori amerikan, Limpreht, thotë:

Asgjë nuk është e përsosur dhe komuniteti ndërkombëtar tregoi me hollësi se pati disa parregullsi. Mbetet punë për t’u bërë që zgjedhjet e pranverës të zhvillohen më mirë se ato të vjeshtës. Me përpilimin e listave është e qartë se pati disa probleme. Megjithatë, në këto zgjedhje nuk pati prova që të tregonin se këto probleme ishin drejtuar nga ndonjë parti apo ndonjë tjetër.³²

Për ironi, në ndihmë të Ambasadorit amerikan në Tiranë, në ligjërimin e tij të standardeve të relativizuara vjen historia e parregullsive në zgjedhjet e vitit 2000 në SHBA mes Bush – Al Gore. «Siç mund të dëshmojë SHBA-ja, asnjë proces zgjedhor nuk është i imunizuar ndaj parregullsive teknike»,³³ – thotë Limpreht në një deklaram publik në Shkodër, një qytet i njohur si bastion i përhershëm i demokracisë. Edhe pse ka pohuar vetë publikisht se nuk u arrit kompromisi i duhur mes qeverisë dhe opozitës, ligjin dhe infrastrukturën zgjedhore, pra qeveria i ka organizuar në mënyrë të njëanshme zgjedhjet pa aksesin e opozitës në proces, kjo nuk e pengon zotin Ahrens të njohë legjitimitetin e fituesve të dalë nga një proces i tillë. Para Këshillit të Përhershëm të Ambasadorëve në Vjenë, Ambasadori Ahrens deklaroi lidhur me zgjedhjet e fundit lokale: “Zhvendosja e qartë në krah të socialistëve në nivelin vendor e risiguron qeverinë, ndërkohë që pas nëntë muajve shkojmë drejt zgjedhjeve kombëtare.”³⁴

Pak a shumë e njëjta situatë ndodh me zgjedhjet parlamentare të vitit 2001, të cilat kishin një rëndësi edhe më të madhe për të përcaktuar kush do të *legjitimohej* në pushtet edhe për katër vjet të tjera. Qeveria miratoi në mënyrë të njëanshme Ligjin për Zgjedhjet, rindërtoi vetë Komisionin Qendror të Zgjedhjeve, duke u mbështetur tek neni përkatës në Kushtetutë. Kryetari dhe disa anëtarë të komisionit, të diskredituar në publik, ose si të afërm të kryetarit të Partisë Socialiste, Fatos Nano, ose si militantë të partisë në pushtet, dhanë dorëheqjen. Në krye të komisionit vjen një kryetar i ri, i cili dy vjet më parë kishte qenë zv.ministër i Punëve të Brendshme në kabinetin socialist. Opozita konteston fort, por vendos të marrë pjesë në proces “për të dëshmuar masakrën elektorale”. Opozita nuk e njeh procesin elektorale dhe e konsideron Kuvendin e dalë prej zgjedhjeve si jolegjitim, duke vendosur bojkotimin e tij. Të nesërmen e zgjedhjeve të 24 qershorit, misioni

³¹ Ahrens, Geert, intervistë, «Shekulli»; nr. 60, 3 mars 2000, f.3.

³² Limprecht, Joseph, «Koha jonë»; nr. 253, 27 tetor 2000, f. 7.

³³ Limprecht, Joseph, «Demokracia»; nr. 19, 12 maj 2001, f. 4 - 5

³⁴ Ahrens, Geert, «Albania»; nr. 256, 31 tetor 2000, f. 4.

vëzhgues i OSBE – ODIHR-it për zgjedhjet bëri një deklaratë paraprake, duke i quajtur zgjedhjet, «si më të mirat e zhvilluara ndonjëherë në Shqipëri». Ambasadori amerikan në Tiranë, Limprecht, i bëri jehonë dhe e mbështet plotësisht këtë deklaratë. “Për vlerësimin e tyre [zgjedhjeve] ne shikojmë Raportin e Vëzhguesve të OSBE-ODIHR-it. Dhe në përgjithësi vlerësimet pas këtyre dy raundeve kanë qenë pozitive. Kryetari i këtij misioni e tha hapur se këto ishin zgjedhjet më të mira të zhvilluara ndonjëherë në Shqipëri.”³⁵ Ai është mjaft i ashpër ndaj bojkotit të opozitës dhe përsëri e fton atë të njohë humbjen e zgjedhjeve:

Ka qenë e vështirë nga partitë e të gjithë spektrit në Shqipëri që të pranojnë zgjedhjet, siç është një gjë që ndodh në të gjitha vendet në tranzicion. Gjëja kryesore që theksuam për 24 qershorin është se ai që një proces më i mirë se gjithë të tjerët. Mendoj se çështja (e kontestimeve) mund të zgjidhet brenda sistemit dhe të mos zgjidhet rruga e zgjidhjes së tyre jashtë sistemit. Historia ka treguar në zgjedhjet në Evropën Lindore, Qendrore dhe Juglindore se ata që zgjedhin të zgjidhin çështjet jashtë sistemit, janë të humbur.³⁶

Në të njëjtën frymë është dhe raporti përfundimtar i zgjedhjeve që doli në tetor. Ai ilustronte strategjinë e re të komunitetit ndërkombëtar për sa i përket standardeve të demokracisë në Shqipëri, relativizmin dhe shpërndarjen e përgjegjësisë tek të gjitha palët. Raporti i konsideronte zgjedhjet se kishin bërë hapa përpara në krahasim me zgjedhjet e kaluara. Inkurajohen palët të ngrenë një komision dypalësh për të trajtuar rekomandimet e këtij raporti në funksion të përmirësimit të zgjedhjeve të ardhshme.³⁷ Komuniteti ndërkombëtar, që tanimë kishte marrë tagrin për të vlerësuar rregullsinë apo parregullsinë e tyre, pra shkurt, kishte fituar të drejtën të legjitimonte procesin elektoral dhe për pasojë fituesin e tij, përmes relativizimit të standardeve demokratike, i njohu të drejtën të majtës të qëndrojë në pushtet edhe një mandat tjetër.

Përpjekja e ndërkombëtarëve për të prodhuar skenën politike lokale: kundër klasës së vjetër politike.

Pas vitit 1997, SHBA-ja dhe në përgjithësi komuniteti ndërkombëtar mbështet fort socialistët në pushtet për rimëkëmbjen e vendit dhe ecurinë e reformave. Nga pikëpamja e interesave të komunitetit ndërkombëtar, stabiliteti i vendit dhe mospërsëritja e trazirave të 1997-ës janë objektivi kryesor së bashku me pasjen në Tiranë të një qeverie të dëgjueshme për axhendën që SHBA-ja dhe Perëndimi kanë për çështjen e shqiptarëve të Kosovës dhe Maqedonisë. Por ndjeshmëria e elektoratit shqiptar është e ndryshme nga ajo e korridoreve të diplomacisë ndërkombëtare dhe nga ekzigjencat gjeopolitike të momentit, dhe mund të prodhohen të papritura. Nga ky moment procesi politik i brendshëm mund të kontrollohet në dy mënyra, nga Perëndimi dhe SHBA-ja në mënyrë të veçantë: kontrolli i proceseve zgjedhore dhe përzgjedhja e figurave politike lokale që do të mbështeten prej Perëndimit. Ndërkohë, për sa i përket aksesit mbi procesin

³⁵ Ahrens, Geert, «Albania»; nr. 256, 31 tetor 2000, f. 4.

³⁶ Limprecht, Joseph. Korrieri; nr. 88, 8 korrik 2001.

³⁷ Raporti i OSBE-së për zgjedhjet parlamentare 24 qershor 2001, [ëëë.osce.org.al](http://www.osce.org/al).

zgjedor, komuniteti ndërkombëtar ka tanimë një rol vendimtar, që nga përgatitja e zgjedhjeve, deri tek monitorimi e vlerësimi i legjitimitetit të tyre.

Por kjo nuk mjafton më. Një strategji e mbështetjes së seleksionuar të liderëve politikë lokalë, pra përzgjedhja e individëve që duhen mbështetur brenda formacioneve kryesore politike, Partisë Socialiste në pushtet dhe Partisë Demokratike në opozitë, është mjaft e dallueshme edhe publikisht në aksionin e komuniteti ndërkombëtar në Tiranë, që në vitin 1998. Edhe më parë disidencat politike brenda dy partive të mëdha ndaj zotit Nano në Partinë Socialiste dhe ndaj zotit Berisha në Partinë Demokratike, kanë qenë inkuadruar fort nga ndërkombëtarët. Kështu, në vitin 1994 kryetari i Partisë Demokratike, Eduart Selami, i cili kishte qenë një lloj i emëruari i zotit Berisha në krye të partisë, përderisa statusi i presidentit të Republikës nuk ia lejonte të ishte kryetar i një partie politike, doli hapur kundër linjës politike të presidentit. U shkarkua nga funksionet. Disa muaj më pas ai shkoi në SHBA me një bursë të qeverisë amerikane. Kurse një dokument politik që paraqitën në shkurt të vitit 1997, brenda forumeve të partisë së tyre një grup deputetësh të Partisë Demokratike, u quajt nga shtypi i partisë si një ‘rezolutë e shkruar nga selia diplomatike në Rrugën e Elbasanit’. Në këtë adresë ndodhet Ambasada Amerikane në Tiranë. Edhe zoti Nano kishte pasur të njëjtin problem në partinë e tij. Në korrik të vitit 1996, që nga burgu, ku ndodhej në vuajtje të dënimit, ai ndërmori një lëvizje radikale politike, duke shkarkuar udhëheqjen e lartë të partisë së tij katër nënkryetarët e partisë. Në një dokument politik të njohur në kronikën politike lokale si Mocioni për ndryshim,³⁸ ai aludonte se zëvendësit e tij ishin mikluar nga ambasadat dhe pushteti për t’i zënë vendin në krye të partisë dhe për ta harruar në burg.

Pas afro një viti në pushtet, në muajt gusht–shtator 1998, ndodhën krejt papritur një seri ngjarjesh që kulmuan me vrasjen e deputetit të opozitës, Azem Hajdari. Po ashtu, një revoltë disaorëshe e protestuesve të armatosur në momentin e funeralit të deputetit të vrarë, bënë që zoti Nano u detyrua të jepte dorëheqjen nga posti i kryeministrit, kurse shumica në pushtet arriti të mbahej në këmbë me një mbështetje të fortë dhe të shpejtë ndërkombëtare, kryesisht amerikane, e cila tani po i jepej rivalit të zotit Nano, presidentit Rexhep Mejdanit. Këto që ndodhën ishin të habitshme, jo vetëm për opinionin e gjerë, por dhe për vetë kryeministrin Nano. Disa muaj më vonë, duke analizuar ngjarjet që sollën rrëzimin e tij, kryeministri Nano nënvizon rolin e ambasadave: “Mua më duket ende e pabesueshme që u hartua një skemë diskreditimi, që shëtiti ambasadat dhe botën, e cila duke dëmtuar solidaritetin tonë dhe klimën e bashkëpunimit, dobësoi strukturat e shtetit, për t’i çuar në paralizë të nesërmen e vrasjes së deputetit Azem Hajdari”³⁹.

Në një mesazh solidariteti drejtuar popullit shqiptar, zoti Nano ndalon në disa momente që sollën rrëzimin e tij: “Tradhtia e shokëve socialistë” dhe “ngjarjet në Kosovë”. Deklarata e tij e tërheqjes së përkohshme nga politika hedh mjaft dritë mbi enigmën e ngjarjeve të 14 shtatorit:

Një pjesë jo e vogël, por e zhurmshme e atyre që zhvillojnë përgjegjësitë në kuadrin e marrëveshjes politike të 29 qershorit, kanë punuar si kuaj Troje për të organizuar funeralin tim politik. Këta bartës të pandreqshëm të traditës më të keqe të këtij vendi, i kanë filluar me kohë përgatitjet e gostisë së pasvdekjes sime politike. Nuk mund të pranoj më, qoftë edhe vetëm një pjesë shqiptarëve kudo që

³⁸ Nano, Fatos, «Zëri i popullit», nr. 157, 6 korrik 1996, f.2.

³⁹ Nano, Fatos, «Zëri i popullit»; nr. 237, 6 tetor 1999, f.3.

të jenë, në Shqipëri, Kosovë dhe gjetkë, të më identifikojnë me të keqen e këtij vendi, për të cilin kam dhënë dhe do të jap gjithë sa të mundem, deri në frymën e fundit! Nuk mund të pranoj që me përpjekjet e miya për një Shqipëri evropiane, për një Kosovë të lirë dhe demokratike, për një qytetari shqiptare të njohur dhe të respektuar në mbarë botën demokratike, të nëpërkëmbem dita-ditës nga ekzeset e papërgjegjshmërisë së kujtdoqoftë, brenda ose jashtë trojeve të vendit tonë të përbashkët.⁴⁰

Zoti Berisha ka të njëjtin problem në partinë e tij, ku nënkryetari i partisë së tij ka një miklim të fortë gjithandej për të rivalizuar me Berishën në kongresin e ardhshëm të partisë në 1999-ën. Një shizëm prodhohet në gjirin e partisë, gati gjysma e grupit parlamentar të opozitës përçahet, dhe të “rinjtë” ose “reformatorët” krijojnë pas një viti një parti të re. Një debat publik për “rinovimin e klasës politike”, “për largimin e liderëve të vjetër të politikës shqiptare”, për “mungesën e demokracisë së brendshme brenda partive, shndërrohet në temën qendrore të debatit politik dhe mediatik. Ndërkombëtarët ndërhyjnë gjithnjë e më shpesh mbi këtë temë: jetën e brendshme të partive politike shqiptare. Ambasadori amerikan në Tiranë, Limpreht, i pyetur nga gazetarët se cili është opinioni juaj për gjendjen e opozitës shqiptare, thotë:

Për partitë që kanë probleme të brendshme është e rëndësishme që të ekzistojnë brenda tyre struktura të brendshme demokratike, që t'u lejojnë të gjithëve të shpallin idetë e tyre. Më duket se është e rëndësishme që në parti, përpara se të marrin një vendim, të dëgjojnë pikëpamjet e të gjithë anëtarëve të tyre. Në sistemet demokratike politikanët duhet të kuptojnë se në zhvillimin politik demokratik asnjë individ nuk është i pazëvendësueshëm.⁴¹

Kurse ambasadori i OSBE-së në Tiranë, Ahrens, analizon hollësisht defektet e opozitës shqiptare pas zgjedhjeve të vitit 2000 dhe paralajmëron “shizmen” e re në Partinë Demokratike, e cila në fakt do të ndodhte 2 muaj më pas, me krijimin e Partisë Demokrate të Reformuar, e kryesuar nga rivali i zotit Berisha, Genc Pollo:

Por, nuk është dobishme për procesin demokratik në qoftë se partia kryesore opozitare është në pështjellim dhe është e paaftë, qoftë për të pranuar refuzimin e zgjedhësve, qoftë për t'u reformuar dhe modernizuar. Ekzistojnë elementë reformistë brenda PD-së, por deri më sot ato kanë qenë të marginalizuar. Megjithatë, është ende shumë herët për të parashikuar nëse do të ishte i mundshëm ndonjë rigrupim pas zgjedhjeve.⁴²

Në vitet 1999 – 2002, liderët e rinj, kryeministri Ilir Meta dhe ish-nënkryetari i Partisë Demokratike, Genc Pollo, u mbështetën unanimisht nga SHBA-ja dhe BE-ja për të marrë në dorë drejtimin e dy partive kryesore. Protokolli tepër i favorizuar diplomatik ndaj tyre ishte shenjë e hapur e mbështetjes ndërkombëtare për ta, përveç mbështetjes verbale nga

⁴⁰ Nano, Fatos, «Demokracia»; nr. 39, 4 tetor 1998, f.8-9.

⁴¹ Limprecht, Joseph, «Zëri i popullit»; nr. 16, 22 janar 2000, f. 16.

⁴² Ahrens, Geert, «Albania»; nr. 256, 31 tetor 2000, f. 4.

nivelet e dyta politike ndërkombëtare, si puna e eurodeputetes Doris Pack, kryetare e Komisionit për Evropën Juglindore në Parlamentin Evropian, e cila përsëriste hapur se duhet një klasë e re politike, duhet të largohet Nano dhe Berisha, duhen mbështetur liderët e rinj në Shqipëri. Kurse kryetari i Komisionit Evropian, Prodi, kishte vizituar papritur Tiranën, më 28 nëntor 2001, ku takoi vetëm kryeministrin Meta. Ai e mbështeti fort ekipin qeveritar me në krye Metën, me shprehjen e tij emblematike tashmë në kronikën lokale “Stabilitet, stabilitet, stabilitet!”.

Duke reaguuar në mbështetje të qeverisë ndaj ofensivës politike që kryetari i Partisë Socialiste ndërmoi ndaj kryeministrit Meta me moton “Do ta largojmë uzurpatorin Meta”, ambasadori amerikan në Tiranë, Limplreht, në kulmin e përpjekjes së Nanos për të rrëzuar kryeministrin, thotë:

Pas debateve të fundit brenda Partisë Socialiste, ministrat e rinj kanë nevojë për mbështetjen e partisë dhe të popullit, ndërkohë që merren me çështjet e ndërlikuara, të cilat janë kyçe në zhvillimin e vazhdueshëm të Shqipërisë. Tani është koha që qeveria të punojë dhe duhet të krijohet hapësirë që qeveria të lejohet të kryejë punën e saj.⁴³

Kjo prani ndërkombëtare tanimë e “shkallës së dytë” brenda jetës së partive politike, pas pranisë së «shkallës së parë» në jetën politike institucionale dhe ndërpartiake, përkrahja e seleksionuar e figurave politike brenda partive politike, e komplikoi edhe më shumë skenën politike, tanimë në nivelin e saj bazë, partitë politike. Duke u përpjekur të përzgjedhë apo në një farë mënyre duke u përpjekur të prodhojë nga jashtë leadershipin e politikës shqiptare, komuniteti ndërkombëtar deshi të gjente në Tiranë interlokutorët e vet. Kjo ndoshta për të “ndëshkuar” liderët karizmatikë dhe me mbështetje të fortë në partitë e tyre, Nanon dhe Berishën, me të cilët bashkëpunimi i komunitetit ndërkombëtar kishte rezultuar mjaft i vështirë.

Sovranë sërish: komprimisi Nano – Berisha dhe “dështimi i të rinjve”

Në fillim të vitit 2002, në Partinë Socialiste, Fatos Nano arrin ta mposhtë kundërshtarin e tij Ilir Meta, duke e detyruar të japë dorëheqjen. Kurse në krahun tjetër, Berisha arrin t’i mbijetojë shizmave dhe përkundrazi, në zgjedhjet e vitit 2001, koalicioni i djathtë udhëhequr prej tij, me gjithë problemet e zgjedhjeve, siguroi një rritje në elektorat prej gati 15 për qind nga zgjedhjet paraardhëse, duke siguruar gati 40 për qind të votave në proporcional. Liderët e mbështetur nga Perëndimi, Ilir Meta dhe Genc Pollo, kishin ngelur në periferi të vendimmarrjes politike kryesore në dy krahët politikë, qendrën e majtë dhe qendrën e djathtë. Duke aluduar kundër përpjekjes së ndërkombëtarëve për t’i spostuar nga leadershipi politik, kryetari i Partisë Socialiste, Fatos Nano, “kërcënon” me mbështetjen popullore që ka si figurë politike: “Unë jam një nga ata që votohem për të transformuar realitetin dhe për të forcuar institucionet. Natyrisht për të përmirësuar klimën politike dhe marrëdhëniet me opozitën.”⁴⁴ Nga ana tjetër, kryetari i Partisë Demokratike, në të njëjtën logjikë, duke kundërshtuar ato përpjekje që synojnë të prodhojnë skenën politike, apo të “emërojnë” leadershipin politik të partive thotë: “Unë i

⁴³ Limplreht, Joseph, “Dita”; nr. 302, 6 dhjetor 2001, f. 6.

⁴⁴ Nano, Fatos, “Zëri i popullit”; nr. 229, 16 shtator 2000, f. 6 - 8.

përmbahem principit se nuk është kryetar i Partisë Demokratike ai që duhet të përcaktojë kryetarët e partive të tjera. Unë kam qenë gjithnjë i hapur për dialog, i gatshëm të takohem me këdo nga krahu tjetër.”⁴⁵

Në harkun e vjeshtës së vitit 2001–2002, një proces politik bashkëpunimi nis mes Partisë Socialiste dhe Partisë Demokratike, pasi ishin dhënë shenja të vullnetit politik të liderëve politikë të të dy palëve për një dialog mes palëve, pa pasur nevojën për ndërmjetësim të huaj. Ky proces konkretizohet në shumë hapa konkretë, ku bëjnë pjesë firmosja e një protokollit bashkëpunimi për reformën zgjedhore, zgjedhja e një presidenti konsensual me pëlqimin e të dy palëve si dhe nënshkrimi i një marrëveshjeje për reformën institucionale në vend. Por në fakt, pas këtyre gjeveve shquhet një fenomen dhe një qëllim i aktorëve kryesorë politikë, për ta risjellë procesin politik në duart e tyre.

Nga ana e tij, kryetari i opozitës, Berisha, është i gatshëm të angazhohet në një proces politik të gjerë kompromisi me palën tjetër.

Jemi të gatshëm që vendi të ketë një "president konsensual", për këtë insistoj një zgjidhje, e cila nuk i zvogëlon rolin asnjë njeriu. Në një farë mënyre, pas këtij kompromisi mund të themi se e keqja që e ka zënë vendin do të mund të shndërrohet në diçka të mirë, në diçka pozitive, në një frymë të re në politikën shqiptare.⁴⁶

Nga ana e tij, kryetari i Partisë Socialiste ishte shprehur me kohë për institucionalizimin e dialogut me opozitën, pa ndihmën e tërthortë të së cilës, në fakt ai nuk do ta kishte mundur rivalin e tij të fuqishëm brenda partisë, Ilir Metën, i cili kishte jo vetëm mbështetjen e forumeve partiake, por dhe një mbështetje të fortë ndërkombëtare. Pas arritjes së kompromisit për presidentin dhe nënshkrimin të marrëveshjes pozitë–opozitë për reformën institucionale, në një intervistë të përbashkët televizive, në kanalën “Telearbëria“, dy liderët shprehen thuajse në një gojë se janë të kënaqur për marrëveshjen e arritur për presidentin konsensual. Sipas Nanos ky “është mekanizmi më i mirë, më i sigurt i shndërrimeve me kosto të vogël.”⁴⁷ Ndërsa për Berishën nuk “mund të vihen më njerëz të rastit në qeveri, aq më pak nuk mund të vihen njerëz të pavotuar, njerëz të paverifikuar nga elektorati në drejtim të institucioneve kushtetuese.”⁴⁸ Procesi politik në Shqipëri arrin në fazë të re ku hapësira politike është “risovranizuar” në favor të aktorëve politikë lokalë. Të nesërmen e këtij procesi duket se dy aktorët kryesorë politikë shfaqin vullnet për të qenë më luajalë ndaj lojës politike, në mënyrë që prania ndërkombëtare në procesin e brendshëm të jetë më pak e pranishme.

Ky moment është mbyllja e një cikli ku aktorët lokalë, përkatësisht qendra e majtë dhe qendra e djathtë, si dhe aktorët ndërkombëtarë kanë “konsumuar” të gjitha pozicionet teorike në raport me njëri-tjetrin: janë bashkërenduar, janë kundërvënë me secilin prej “tjetrit“. Ky trekëndësh “qendra e majtë“, “qendra e djathtë“ dhe “komuniteti ndërkombëtar“, tani e tutje janë në parakushtet politike për vepruar rrënjësisht ndryshe

⁴⁵ Berisha, Sali, “Klan“, nr. 207, 6 maj 2001, f. 12 - 15.

⁴⁶ Berisha, Sali, “Rilindja demokratike“, nr. 3053, 22 janar 2002, f. 3.

⁴⁷ Berisha, Sali. “Korrieri“, nr. 145, 26 qershor 2002, f. 4.

⁴⁸ Nano, Fatos, “Korrieri“, nr. 145, 26 qershor 2002, f. 4.

nga më parë. Hapësira politike shtendoset, për disa kohë krijohet përshtypja se jemi në një "normalitet politik", ku secili ka punën e vet. Qeveria qeveris, opozita kritikon, kurse diplomatët punojnë në selitë e tyre. Për ironi të fatit, në verën e vitit 2002, ka dy përkime rastësore: ambasadori amerikan, Jozef Limprecht, fatkeqësisht ndërron jetë papritur nga një atak kardiak gjatë një shëtitjeje në malet e Veriut të Shqipërisë, kurse ambasadori i OSBE-së në Tiranë është në muajt fundit të mandatit dhe në debatin politik nuk ka asnjë "temë për të ndërmjetësuar".

Përfundime

Në funksion të legjitimitetit të pushtetit, një hapësirë politike e caktuar në një moment të caktuar aplikon një formë të caktuar legjitimiteti. Në rastin e Shqipërisë dhe në përgjithësi në rastin e demokracive të reja që bëjnë pjesë në "valën e tretë" të demokratizimit të vendeve në zhvillim, forma e re e legjitimitetit të pushtetit janë zgjedhjet e lira dhe të ndershme. Pra "legjitimiteti racional" apo "juridik" i pushtetitshprehet nëpërmjet një procedure legale zgjedhore, e cila është neutrale kundrejt secilit aktor që hyn në garë, ose që plotëson kushtet për të hyrë në garën elektorale. Në një moment të supozuar "zero" të kësaj rruge, gjithçka është e qartë: aktorët politikë, që përfaqësojnë grupe të ndryshme të shoqërisë, do të konkurrojnë mes tyre me programe dhe ekipe, sipas një procedure të caktuar për të cilët palët që kanë hyrë në garë i kanë pranuar që në fillim rregullat e lojës. Shumica e zgjedhësve do të përcaktojë atë që fiton pushtetin për një mandat të caktuar.

Por shpejt ky model i pastër teorik nis dhe gjendet nën efektin e faktorëve të tjerë, të cilët e deformojnë principin e vendosur në këtë moment fillestar të dhënë të kontratës politike. Në skenë si një domosdoshmëri, për shumë arsye shfaqet "faktori ndërkombëtar" ose ndërkombëtarët. Në fillim është nevoja për ndihme ekonomike nga jashtë, për asistencë teknike, njerëzore dhe ekspertizë për sistemin e ri që po ndërtohet, ajo që bën që komuniteti ndërkombëtar të jetë i lutur të vijë për të marrë pjesë në hapësirën politike. Nga ana tjetër kjo prani është gjithashtu shumë legjitime dhe e preferuar në sytë e qytetarëve. Përderisa ne duam "ta bëjmë Shqipërinë si e gjithë Evropa", përderisa duam të aplikojmë, të kopjojmë në vendin tonë modelin perëndimor, pra të "imitojmë" Perëndimin, ndërkombëtarët janë jo vetëm ata që po na ndihmojnë për të kaluar krizën humanitare, për të rindërtuar rrugët, shkollat, spitalet, por ata janë dhe modeli që duam të imitojmë. Ndërkombëtarët shfaqen në hapësirën politike jo thjesht si nevojë, por dhe si të mirëpritur, madje të "adhuruar" nga komuniteti politik.

Në këtë moment të parë roli i tyre vjen dhe bëhet i rëndësishëm në raport me aktorët lokalë dhe zgjedhësit. Në sytë e zgjedhësve, ai aktor politik lokal që ka marrëdhënie më të ngushta me komunitetin ndërkombëtar, që është i aftë të sigurojë më shumë ndihmë, më shumë asistencë për vendin, të përparojë më shpejt integrimin e vendit në strukturat euro-atlantike, ai është sigurisht dhe më "legjitim" në skenën e brendshme. Aksioni i tij është me efikas në skenën e brendshme jo thjesht për shkak të

legjitimitet të tij në skenën lokale, por dhe për shkak të ndihmës së huaj. Nga ana tjetër, komuniteti ndërkombëtar është i prirur të shtojë mbështetjen, ndihmën apo inkurajimin për aktorët lokalë, të cilët janë me mbështetje popullore të gjerë. Sipas parimit të efikasitetit, kjo duket diçka normale. Në këtë mënyrë, në këtë fazë të parë, komuniteti ndërkombëtar në sytë e bashkësisë politike dhe të qytetarëve të thjeshtë identifikohet me palën në pushtet, pra "është bërë njësh me ta".

Ky "përforsim" prej dy legjitimitetesh që posedon aktori në pushtet, nuk ka se si të mos degradojë në një shkarje drejt arbitraritetit politik, arrogancës, prishjes së rregullave të lojës. Sidomos në një vend ku kultura politike është e mangët dhe aftësia vetërregulluese e sistemit politik është ende e brishtë. Në një kohë të dytë, në momentin kur konflikti politik ka mbërritur në një pikë kritike ose është në prag dhe ku ky konflikt rrezikon të hedhë në erë veç të tjerash edhe investimin e komunitetit ndërkombëtar, këtij të fundit i duhet tanimë të ndërrojë rolin me shpejtësi. Nga një mbështetës dhe asistues i faktorit të brendshëm, në një ndërmjetësues i konfliktit që kërcënon me shkatërrim gjithçka. Në këtë çast hapësira politike futet në një krizë të fortë dhe nuk është më e mundur të sigurohet një farë integriteti i kësaj hapësire politike pa praninë prej "ndërmjetësuesi" të komunitetit ndërkombëtar. Dhe më tej ajo nuk mund të funksionojë pa arbitrimin e ndërkombëtarëve. Ky model, pak a shumë i teorizuar në këtë mënyrë, është Shqipëria në ngjarjet politike dhe krizat e marsit 1997 dhe protestat e fuqishme të opozitës në shkurt të 2004-ës. Komuniteti ndërkombëtar është kthyer në ndërmjetësin politik mes aktorëve politikë të brendshëm por edhe në "vlerësuesin" apo "noterin" e procedurës demokratike.

Në këtë moment principet e legjitimitetit, të autoritetit apo sovranitetit nisin dhe transformohen për t'u shndërruar në forma hibride të modeleve të para. Për aktorët lokalë, loja e tyre politike nuk zhvillohet më si më parë. Krahas strukturimit të aksionit politik në funksion të elektoratit, i cili normalisht është legjitimuesi i vetëm i aksionit të tyre, ata duhet ta strukturojnë atë edhe në funksion të interesave, të axhendës dhe dinamikës e faktorit ndërkombëtar. Është mjaft e vështirë t'i takosh këto dy logjika, atë të interesave dhe axhendës së elektoratit dhe atë të interesave dhe axhendës së ndërkombëtarëve. Ato zhvillohen secila në drejtimin e tyre, duke iu nënshtruar principeve krejt të ndryshme. Hapësira politike nis dhe turbullohet dhe zgjedhësit kanë përshtypjen se ata nuk vendosin më, se vendimet merren në ambasada, në Bruksel apo Uashington, se sido që të votojnë ata në zgjedhje, e rëndësishme është se "kujt do t'ia japë fitoren OSBE-ja apo ndërkombëtarët".

Po ashtu, aktorët politikë lokalë në funksion të mbijetesës së tyre politike janë të detyruar të ndërtojnë një aksion politik krejt tjetër, që merr parasysh këtë princip të ri, sipas të cilit funksionon hapësira politike tani e tutje, me praninë përcaktuese të ndërkombëtarëve në të. Aktorët lokalë dhe mbi të gjitha elektorati, zgjedhin dhe zgjidhen, por ata praktikisht nuk vendosin më vetë. Ose nuk vendosin më vetëm ata. Kjo, duke filluar që nga momenti me kyc: kush është fituesi i zgjedhjeve dhe gjithë të tjerat që vijnë pas kësaj.

Për të gjitha këto arsye dhe për shkak të dinamikës që ka pësuar aksioni i komunitetit ndërkombëtar në terren, që nga viti 1991, nga një asistues i fushës politike, në një ndërmjetës apo lehtësues i lojës politike të brendshme deri tek shndërrimi në një arbitër dhe gjykatës të dinamikës së brendshme, ndërkombëtarët tani janë "pala e tretë" në hapësirën politike. Nëse hapësirën politike do ta ndajmë në mënyrë imagjinare në

qeveria dhe opozita, me gjithëçfarë implikon kjo ndarje në elektorat, pra do të kishim dy palë, ndërkombëtarët do t'i quajmë për konvencion "pala e tretë". "Pala e tretë" në hapësirën e re politike hibride ka një status krejt origjinal. Ajo gjykon, verifikon, certifikon apo noterizon procedurën demokratike në aspektet e saj themelore, siç janë ecuria e proceseve zgjedhore dhe reformat e rëndësishme në vend. Nga ana tjetër, "pala e tretë", pra komunitetit ndërkombëtar, për të plotësuar këtë funksion i duhet të shprehet periodikisht "çfarë është mirë apo çfarë është keq" në aksionin e dy palëve të para. Duke bërë këtë, ajo bëhet direkt bashkautore me dy palët e tjera në strukturimin e aksionit politik të brendshëm. Por në ndryshim nga dy palët e para, kjo e fundit ka një specifikë: ajo nuk votohet nga elektorati, nuk jep llogari për përmbajtjen dhe rezultatin e aksionit të vet. Është jashtë logjikës që ndërkombëtarët të mund të mendohej se do të votoheshin, duke qenë "aktorë politikë" të plotë në hapësirën politike. Në këtë mënyrë, pala e tretë ose ndërkombëtarët "vendosin, por nuk votohen".

Edhe kritikët më të mëdhenj të rolit të komunitetit ndërkombëtar në Tiranën politike as e shkojnë ndër mend të kthehemi në një situatë të tillë, ku hapësira politike do të zhdukte praninë dhe rolin e ndërkombëtarëve në zhvillimet e vendit. Efekti i parë i këtij operacioni do të ishte një rrezik i hapur për të rënë një tirani apo izolim të ri. Një hapësirë politike lokale pa praninë e ndërkombëtarëve do të "zhdukte" çdo kujdes të pushtetit për të qenë i kujdesshëm dhe luajal në skenën politike me opozitën apo me elektoratin. Prania e komunitetit ndërkombëtar është një presion mjaft pozitiv kundrejt aktorëve lokalë, në mënyrë që këta të fundit të sillen sa më konform procedurës demokratike. Ndërsa një hapësirë politike ku ndërkombëtarët "do të zhdukeshin", është jo vetëm e paimagjinueshme për kontekstin lokal dhe rajonal të sotëm, një gjë e tillë është po aq e padëshirueshme nga komuniteti politik lokal.

Por nga ana tjetër, mënyra se si e strukturon aksionin politik komuniteti ndërkombëtar në Shqipëri mbetet një problem i hapur. Një hapësirë politike e tillë, me praninë e kësaj forme, kësaj cilësie dhe këtyre përmasave të komunitetit ndërkombëtar në strukturimin e aksionit, shndërrohet vërtet në një "tjetër gjë". Prandaj kriteret e vlerësimit dhe gjyqimit të një hapësire "politike hibride" në funksion të legjitimitetit të pushtetit dhe legjitimitetit të aksionit të tij politik, mbeten për t'u riparë. Ato nuk mund të jenë kurrsesi ato të parat, ku kjo hapësirë politike dhe sjellja e aktorëve lokalë do të bëhej në funksion të kriterëve të "legjitimitetit racional", që thjesht respekton procedurën elektorale.